

*Лідія Охріменко
(Полтава, Україна)*

МИСТЕЦТВО ВИШИВКИ ПОЛУБОТКІВСЬКОЇ СОРОЧКИ

Українська народна вишивка – унікальний витвір мистецтва, узор, якої можна виконати ручним і машинним способом на тканинах різного переплетення.

Майже століття чоловічі вишиванки в Україні стали самою модною частиною чоловічого вбрання. В них одягаються політичні діячі, співаки та рок-зірки, актори, волонтери, учасники АТО. Сьогодні наречені на весілля, все частіше, заміняють свій весільний одяг на вишиту сорочку.

Як чоловіча так і жіноча вишиванка є найбільш популярною з усього українського традиційного вбрання.

Провідну роль у розвитку вишивального мистецтва на Полтавщині відіграє полуботківська сорочка, яка відзначається багатством технік, ювелірністю їх виконання та кольоровою гамою

Актуальність і доцільність теми полягає в тому, що характерною особливістю полуботківської сорочки є поєднання різноманітних технік вишивання: «хрестик», «ретьязь», «качалочкова гладь», «лиштва» та ін.

Історія української вишивки викладена у працях видатних вітчизняних вчених: Є. Антонович, А. Гасюк, Р. Захарчук-Чугай, Т. Кара-Васильєва, Л. Оршанський, В. Титаренко та інші.

Застосування методів вишивання згадується і у творах полтавських майстрів, а саме: В. Роїк, В. Фурман, Т. Черненко [6, с. 119-127].

Велику увагу заслуговує стаття Л. Огневої «Полуботчищина сорочка»[3].

Без уваги не залишається і стаття О. Опарій «Традиційний орнамент вишивки рукавів жіночих сорочок Полтавщини кінця XIX – початку XX століття» [5, с. 337-345].

Мета статті – проаналізувати мистецтво вишивки полуботківської

*Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції
«Дизайн-освіта: проблеми та перспективи, (присвячена міжнародному Дню дизайнера)*

сорочки: поєднання кольорів, розмаїття орнаментальних технік, їх ознаки.

Мистецтво вишивання бере своє походження з глибини століть. Ще за археологічними розкопками мистецтво вишивання відоме за свідченнями знаменитих мандрівників та літописців. Вишивкою, за свідченням Геродота, був прикрашений одяг скіфів.

У своєму оповіданні про русів арабський мандрівник Ібл-Фадлан (X ст.н.) пише, що вони носили вишитий одяг [6, с.6]. На жаль, пам'ятки української вишивки збереглися тільки за останні кілька століть. Елементи символіки орнаментів української вишивки співпадають з орнаментами, якими прикрашали посуд давніх жителів території України періоду неоліту, трипільської культури.

Перша вишивальна школа була організована у XI ст. сестрою Володимира Мономаха Ганною, у ній дівчата вчилися вишивати золотом і сріблом [7, с.126].

Як на Полтавщині так і по усій території України великої популярності набула полуботківська сорочка.

У книзі Івана Волошина «Прекрасне живе вічно» розповідається: «Років двадцять тому археологи розкопали на Полтавщині могилу колишнього українського гетьмана Полуботка. На небіжчику була вишита сорочка з тонким геометричним узором. Узор зберігся. Хто винайшов його – невідомо.

Візерунок, виставлений у музеї, сподобався нашим вишивальницям. Його почали вишивати і на нових сорочках. З часу знахідки цей узор з'явився, мабуть, не на одній сотні тисяч сорочок. Вони так і зветься тепер – полуботківки. Ці сорочки дуже поширені в Україні.» [2, с.82].

Існує легенда поширення орнаменту полуботківської сорочки, яка свідчить про те, що перебуваючи у камері, після арешту, Павло Полуботок власноруч вишивав собі сорочку.

Ще у 1902 році в Харкові під час XII Археологічного з'їзду була

*Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції
«Дизайн-освіта: проблеми та перспективи, (присвячена міжнародному Дню дизайнера)»*

організована виставка. Серед інших виставкових предметів була виставлена і сорочка, як пояснення до неї було написано: «сорочка жінки Павла Полуботка з домашнього полотна, вишита шовком» (594 р.). Це був оригінал полуботківської сорочки, який зберігся у графині Варвари Василівни Капніст [8, с.23].

Оригінал полуботківської сорочки виконаний шерстяними та шовковими нитками. Вишивка на грудях виконана технікою напівхрестиком вишнево-червоними, синіми, оливковими нитками. Орнамент сорочки - геометричний, на ньому присутні символи оберегу і захисту, багатства і успіху. Він розміщений на грудях, рукавах, комірі.

Полуботківська сорочка звернула на себе увагу відвідувачів виставки. На початку ХХ століття полтавське губернське земство зробило замовлення із виготовлення копії такої ж сорочки на домотканому полотні. Сьогодні ця копія зберігається в Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського. Співробітники музею стверджують, що це сорочка гетьмана Павла Полуботка.

Довжина сорочки, майже, в половину менша від оригіналу, виконана переважно в червоних кольорах, техніками «качалочкова гладь», «лиштва».

Сам орнамент геометричний, що розташований на передній частині перед у формі прямокутника, гострим кінцем направлений до низу. Сорочка прикрашена двома широкими червоними смугами, які розташовані у її центрі. Далі від них – геометричні вставки, вишиті білими та червоними нитками, що чергуються між собою в залежності від кольорової гами. З обох боків орнаменту, вишиті «павучки» направлені донизу, червоними, білими та оливковими нитками, контур обшитий нитками чорного кольору. Майже вся частина вишивки заповнена квадратами у діагональному напрямку, що чергуються між собою у шахматному порядку. Сам узор вишивки обшитий качалочковою гладдю. Низ, з обох боків, закінчується «квіточками», що мають стебла та вусики.

*Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції
«Дизайн-освіта: проблеми та перспективи, (присвячена міжнародному Дню дизайнера)»*

Рукав сорочки вишитий геометричним орнаментом, який виконаний симетрично по обидва боки. Центр рукава вишитий широкою качалочковою гладдю, яка ділить рукав на дві рівні частини, а низ рукава – двома вузькими смужками червоними нитками.

Уважно розглядаючи сорочку жінки гетьмана Павла Полуботка, можна бачити, що вона справді мала вигляд сорочки, що належала жінці. Адже на ній не було коміру, рукав був повністю заповнений вишивкою. Сорочка була додільною. Це є притаманною ознакою одягу жінок XVIII століття в Україні.

Сорочка гетьмана Павла Полуботка, яка знаходиться у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського є чоловічою.

З часом орнамент із гетьманської сорочки набув великої популярності, як на території України так і за її межами, де використовується і сьогодні. В основі орнаментальної композиції лежать геометричні фігури, з яких утворюються комбіновані мотиви, а саме: трикутник, ромб, квадрат, хвилясті лінії, зигзаги, меандри.

З кінця XX століття на Решетилівській фабриці ім. Клари Цеткін цей орнамент вишивався жовто-блакитними, коричневими та чорними нитками у поєднанні з різними мережками.

Студенти факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка під час вивчення дисциплін: «Народні промисли України», «Технологічний практикум», «Історія українського костюма» вивчають історію і технологію виготовлення полуботківської сорочки [4].

Вишивання української народної сорочки об'єднується невичерпною кількістю орнаментальних мотивів у різноманітні шви, а вони в свою чергу утворюють узор технік народного вишивання [1, с. 78].

Деякі елементи полуботківської сорочки переносяться на рушники, поєднуються з мережками, різноманітно розташовуються на чоловічих, жіночих і дитячих сорочках.

*Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції
«Дизайн-освіта: проблеми та перспективи, (присвячена міжнародному Дню дизайнера)»*

Сьогодні полуботківська сорочка за технікою виконання і кольоровою гамою дуже відрізняється від інших сорочок. На ній прослідковується незвичайний орнамент, висока якість вишивки, гармонійне поєднання кольорів. Але з часом сучасні вишиванки мало відповідають оригіналам стародавньої вишивки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білан М.С., Український стрій: навч. пос. / Білан М.С., Стельмащук Г.Г – Навчальний посібник – Львів : Видавництво «Фенікс», 2000. – 328 с.
2. Волошин І.І. Прекрасне живе вічно : для серед.шк.віку / І.І. Волошин ; оформ. В.Ю. Юрчишина. – К. : Дитвидав УРСР, 1961. – 103 с.
3. Огнєва Л. Полуботчишина сорочка / Огнєва Л. – Режим доступу : http://torba.etnoua.info/files/Hetman-Pavlo_Polubotok_LOgneva_2009.pdf
4. А.с. №66424 Твір ужиткового мистецтва «Полуботківська сорочка» / Охріменко Л.С. – Державна служба інтелектуальної власності. – №37552556 ; заявл. 23.04.16 ; опубл. 05.07.16.
5. Становлення і розвиток етнодизайну : український та європейський досвід: Кн 2 : зб. наук. праць / редкол. : гол. ред. М.І. Степаненко, упоряд. і відп.ред. Є.А. Антонович, В.П. Титаренко та ін. – Полтава : Полтавський літератор, 2012. – 429 с.
6. Титаренко В.П. Українська народна вишивка у творах полтавських майстринь: монографія / Титаренко В.П. – Полтава : Інарт, 2008. – 212 с.
7. Титаренко В.П. Народні промисли України: навч. пос. / Титаренко В.П. — Полтава : Видавництво «Полтавський літератор», 2011. – 524 с.
8. Фишерь К.А. Альбомъ выставки XII Археологическаго съезда въ г. Харьковъ / Фишерь К.А.; под ред. Е.К. Редина. – Москва : Кузнецкій мостъ, - №11, - 1903. – С.23.